

akademia

TÜRK BASININDA EUGENE PULLIAM OLAYI

Özet

Amerikalı gazeteci Eugene Pulliam ve eşi Nina Pulliam, 1958 yılının Eylül ayında Başbakan Adnan Menderes ile görüşmek üzere Türkiye'ye gelmiş; bu ziyaretleri esnasında bir takım aksilikler yaşamış ve Başbakan ile istedikleri görüşmeyi gerçekleştiremeden ülkelerine dönmüşlerdir. Bu olayın etkisi ile gazeteci Eugene Pulliam, Türkiye'yi fakat özellikle de Başbakan Adnan Menderes'i hedef tutan yazılar kaleme almıştır. Bu yazılar, Türkiye'deki bazı gazete ve dergiler tarafından da alıntılanmış ve uzun süren bir yargı sürecinin ardından gazeteciler hapse mahkûm edilirken, gazeteleri de kapatılmıştır. Bu çalışmada, Eugene Pulliam ve eşinin Türkiye'yi ziyaret süreci ve ardından yaşanan olaylar konu edilmiştir. Böylelikle, Türkiye'deki basın iktidar ilişkisinin durumu ve Türkiye'nin uluslararası kamuoyundaki imajı anlaşılmasına çalışılacaktır. Literatür kullanımının yanı sıra, dönemin basını üzerinde yapılan taramalarla zenginleştirilmeye çalışılmış olan bu çalışma, bütün bu yönleriyle basın tarihine katkı sağlayacağı ölçüde, siyasi tarihi de ışık tutacaktır.

Anahtar Kelimeler: Eugene Pulliam, Uluslararası Basın Enstitüsü, Basın

The Pulliam Case in Turkish Press

Abstract

American journalists Eugene Pulliam and his wife Nina Pulliam visited Turkey in September 1958 to make an interview with the Prime Minister Adnan Menderes. During their visit, they encountered some problems and thus they went back to their country without making an interview with the Prime Minister. Upon this event, journalist Eugene Pulliam started writing articles targeting Turkey and especially Menderes. These articles were cited by some newspapers and periodicals and these journalists were arrested and their newspapers were closed after a long trial term. Subject of the present study is Eugene Pulliam and his wife's visit to Turkey and events after their visit. The aim is to understand both the relation between the press and the government in Turkey and the image of Turkey on international public opinion. The present study which was tried to be enriched by surveying the press of the said era along with using the literature would contribute to the press history and shed a light on political history.

Key Words: Eugene Pulliam, International Press Institute, Press

Giriş

Demokrat Parti'nin (DP) iktidara gelişi, Türk basını açısından önemli gelişmeleri beraberinde getirmiştir. Tek partili yılların baskıcı politikalarından yılmış olan gazeteciler, DP'nin basın özgürlüğü vurgusundan hayli etkilenmişler ve partiyi iktidara giden yolda, yoğun bir biçimde desteklemişlerdir. 1950 seçimleri istenildiği gibi olmuş ve DP, 27 yıllık Cumhuriyet Halk Partisi'ni (CHP) geride bırakmıştır. DP, iktidarının ilk yıllarında, basın için oldukça önemli adımlar atmasına karşın, bir müddet sonra muhalefet döneminde eleştirdiği politikaların benzerlerini, hatta daha fazlasını üretir hale gelmiştir. Özellikle de, 1954 seçimlerinden sonra iktidar, basın üzerinde ağır bir kontrol sistemi kurmuş, basın hem mali politikalarla, hem de cezai yaptırımlarla, adeta eli ayağı bağlı hale getirilmiştir. On yıl içinde, hem basın yasasında, hem de basını etkileyen diğer yasa ve kararnamelerde baskı ve kısıtlamaları artıran bir düzineye yakın değişiklik yapılmıştır. Zaman zaman ilan edilen sıkıyönetim ile de, çok sesliliği yok etmenin yolları aranmıştır. DP iktidarının ikinci yarısında, 287 gazetecinin mahkûmiyeti ile sonuçlanan 2300 basın davası açılmış, muhafazakâr kesime verilen ödümlerin sonucunda da, Cumhuriyet döneminde ilk kez Ahmet Emin Yalman'a yöneltilen saldırı ile gazetecilere suikast girişimleri başlamıştır (Koloğlu,1993,102). Bu haliyle basın politikaları ulusal basının ve basın örgütlenmelerinin tepkisini çektiği kadar, uluslararası basının ve basın örgütlenmelerinin de dikkatini çekmiştir. Amerikalı gazeteci Eugene Pulliam da, bu gelişmelerden dolayı, Başbakan ile görüşmek istemiş ve Türkiye'ye gelmiştir. Bu çalışmada, anılan gazetecinin Türkiye'ye gelişi, Türkiye'de yaşadıkları, ülkesine dönüşü sonrası yaşananlar konu edilmiştir. DP döneminde basın iktidar ilişkisinin durumunu ve Türkiye'nin uluslararası kamuoyundaki imajını oldukça iyi bir şekilde ortaya koyduğu düşünülen bu olayın incelenmesi, basın tarihi için olduğu kadar, siyasi tarih içinde değerlidir.

1.1. Eugene Pulliam'ın Türkiye'ye Gelişi ve Ardından Yaşanan Gelişmeler

1950'lerin sonuna doğru, DP iktidarı basına yönelik baskı politikalarını iyice arttırmıştır. Türk basını dünyanın gündemine iyice yerleşmiş, yabancı yazarların ilgisi yoğunlaşmıştır. Bu yazarlardan birisi de, Eugene Pulliam'dır¹. 3 Mayıs 1889'da Kansas'ta dünyaya gelen tam ismiyle Eugene Collins Pulliam, çocukluk yıllarında gazete satarak girdiği basın hayatına, 1944 yılına geldiğinde, The Indiana Polis Star, The Arizona Republic, The Indiana Polis News ve The Phoenix Gazette gibi büyük gazetelerin sahibi ve başyazarı olarak devam etmiştir. Gazetecilik hayatı boyunca 50'den fazla gazetenin sahibi olan E.Pulliam, 1958-1970 yılları arasında Associated Press'in (AP) başkanlığını yapmıştır. Pulliam bütün bu görevlerinin yanı sıra, Uluslararası Basın Enstitüsü (IPI) yönetim kurulu üyeliğinde de bulunmuştur (Eşel, 2011,154). Türk dostu olarak bilinen (Bağlum, 1991, 143-144). E. Pulliam, 1947 ve 1951 yıllarında Türkiye'ye ziyaretlerde bulunmuş ve Türkiye'ye büyük bir sevgi ve güven ile bağlanmıştır (Yalman, "Dörtbaşı Mamur Bir Türkiye", Vatan, 19 Eylül 1958).

E. Pulliam, 1958 yılı Eylül ayı başında, Türkiye'ye bir ziyaret kararı daha almış² ve bu durumu Ahmet Emin Yalman'a bildiren bir mektup yazmıştır³. Yalman, gazetecinin kendisine yazdığı mektupta geliş amacını da ortaya koyan şu bilgileri verdiğini aktarmıştır:

1 Yazarın yaşamına ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Pace, 1999.

2 Yazarın ziyaret sebebi kaynaklarda, Türkiye'yi Amerika'ya tanıtmak ve Başbakan'la konuşmalar ve diğer incelemeler yapmak (İnuğur, 1992, 347; Kabacalı, 1990, 177; Yalman, tarihsiz, 341), fakat daha da belirgin olarak Lübnan İç Savaşı ve Irak'taki Hükümet Darbesi ile ısınan Ortadoğu'da yaşananları yerinde görmek ve bir dizi röportaj gerçekleştirmek olarak belirtilmiştir (Toklucu,2007). Menderes'in Irak'ta 14 Temmuz 1958 tarihinde gerçekleşen darbe sonucunda öldürülen Kral Faysal ve Başbakan Nuri Said'in dostları olduğu bu nedenle E. Pulliam'ın ilk röportajını Başbakan A.Menderes ile yapmak istemiş olabileceği de ifade edilmiştir (Aktaran: Eşel, 2011, 154). Bir başka kaynakta da E. Pulliam'ın eşi ile rutin haber toplama turuna çıktıkları söylenmiştir (Dekes, 2009).

3 İki gazeteci arasında geçmişe dayalı bir dostluk söz konusudur. Yalman, E. Pulliam ile anılarında şunları ifade etmiştir: "Amerika'da Indianapolis ve Arizona Republic gazetelerini çıkaran E. Pulliam eski bir dostumdu. IPI kongrelerinde defalarca buluşmuştuk, 1958'de Washington'da yapılan kongreden sonra özel bir uçakla Amerika'da yapılan güzel yolculuk esnasında Arizona'ya da gitmiş, Pulliam'ın gazetesinin misafiri olmuştuk (tarihsiz, 341).

17 Eylül'de Türkiye'ye geleceğim, dört gün kalacağım. Maksadım Başvekil Adnan Menderes ile bir mülakat yapmak. Türkiye ve Menderes hakkında Amerika'da (yazılan çizilen) yanlış intibaları düzeltmeyi iş edinmek. Mülakatı temin etmek üzere Türkiye sefareti ve Amerika'nın Ankara sefareti vasıtasıyla müracaatta bulundum ("Bir Dost Kaybettik", Vatan, 28 Eylül 1958).

Ahmet Emin Yalman, Eugene Pulliam'ın mektubuna hemen cevap vermiş ve hatta ayın on sekizinde kendisini yemeğe çağırmıştır. 8 Eylül 1958'de de kendisine, "Başbakandan bir mülakat rica ettim. Kabul etti, fakat gün ve saat düşmedi. İstanbul'a gelişimden sonra mektuplaşır ve buluşma zamanlarımızı kararlaştırırız" şeklinde bir cevap gelmiştir ("Bir Dost Kaybettik", Vatan, 28 Eylül, 1958; Yalman, tarihsiz, 341). Bu haberleşmeden kısa süre sonra; yazar, eşi Nina ile birlikte Türkiye'ye gelmiştir.

Ahmet Emin Yalman, 19 Eylül 1958 tarihli Vatan'daki yazısında, Eugene Pulliam'ın Türkiye'de bulunduğunu belirtmiş ve Pulliam için Amerika'nın "en mühim ve en çok sevilmiş gazetecisi" şeklinde övgülerde bulunarak, gazetecinin Türkiye'ye duyduğu bağlılıktan bahsetmiştir. Yalman, yazarın sahip ve başyazarı olduğu Republic ve Star gazetelerinde, 11 Eylül tarihli yazılarından alıntılara yer vermiş, böylelikle bir bakıma Türkiye'ye olumlu hislerle bağlı bu yazarın geliş amacı ile birlikte de değerlendirilerek, hoş tutulması gerekliliğinin altını çizmiştir. Yalman'ın, Pulliam yazılarından seçtiği kısımlar şunlardır:

Amerika'nın temsil ettiği müdafaa sistemi bakımından Türkiye kadar hayati bir ehemmiyet taşıyan memleket azdır. Strateji ölçüleriyle Türkiye Amerika'nın en mühim müttefikidir. Türkiye'nin içinde bulunduğu Nato üslerine dayanan Amerikan tayyareleri ve füzeleri birkaç dakikalık bir zaman içinde Sovyet İmparatorluğu'nun kalbine erişebilir. Kremlin'de bulunan adamlar bir harp çıkarmağa karar verecek olurlarsa Türkiye derhal hür dünyanın ileri bir öncü kuvveti sıfatıyla kat'i bir askeri role geçer. Fakat Türkiye bizim için sulh zamanı içinde de çok mühim bir kuvvettir. Türkler Amerikanın Güneydoğu Avrupa'da ve Ortadoğu'da bulunan en sağlam ve en sadık müttefikleridir. Türk devlet adamları arasında tarafsızlık heveslisi kimse yoktur. Türkiye'de solcu partilere ve politik hareketlerine rastgelinmez.... Türk milletinin kahir bir ekseriyeti büyük bir şevk ve heyecanla Sovyet emperyalizmine karşı vaziyet alır ve Birleşik Amerika'nın tarafını tutmaktadır. Türk Amerikan ittifakı bütün Türkler için Türk dış siyasetinin temel taşıdır ve Türk devletinin milli bekasının belli başlı garantisidir. Türk siyasi sistemi Avrupa'nın en istikrarlı ve sağlam sistemleri arasında yer alır. Türkiye'deki iktisadi şartlar, döviz sıkıntılarının ve kalkınma programlarının planlaştırılmasında ve yürütülmesinde işlenen çok vahim gaflara rağmen devamlı surette düzeliyor. Amerika'nın dünya yüzündeki müttefiklerinin hepsi Türkler kadar sağlam ve güvenilir dostlar olsalardı Birleşik Amerika'nın istikbal hakkında hiçbir üzüntüsü kalmazdı.

Yalman, bu cümleleri aktardıktan sonra, Pulliam'ın sözlerinin ideal bir Türkiye'nin levhası olduğunu ve politikacılar arasında karşılıklı olarak iyi niyetli temaslara geçilebilirse ve milli hedefler uğrunda bir işbirliği çığrı açılabilirse, her şeyin dört başı mamur bir hale getirebileceği kanısında olduğunu belirterek, yazısını tamamlamıştır ("Dört Başlı Mamur Bir Türkiye", Vatan, 19 Eylül 1958). Ahmet Emin Yalman, bu yazısı ile gazetecileri ülkeye takdim etmiş ve bu gazetecilerin Türkiye'nin yabancı kamuoyunda gösterildiği olumsuz imajı değiştirme şansı olarak görülmesini ve bu fırsatın değerlendirilmesini istemiştir.

Pulliam çifti, İstanbul'a gelişlerinin ardından⁴ yerleştikleri otelden aradıkları Başbakanlık Özel Kaleminden, randevunun yerini ve tarihini öğrenmek istemişler ve "Başbakan'ın İstanbul'da olduğu ve ertesi gün görüşebileceğini, kendilerinden gelecek telefonu beklemeleri" yanıtını almışlardır. Bunun üzerine, gazeteciler için her gün görüşme tarihinin ertesi güne bırakılması sebebiyle, üç günlük bir bekleyiş yaşanmış ve nihayet, E. Pulliam üçüncü günün sonunda Başbakanlık Özel Kalem Müdürü Şefik Fenmen'i tekrar arayarak; "Bu yapılanın nezaketsizlik olduğunu, kendisinin ABD'nin önemli gazetecilerinden biri olduğunu ve herhangi bir görüşme olmayacak ise, bunun bildirilmesini" talep etmiştir (Eşel, 2011, 155). Bu konuşmadan hemen sonra E.Pulliam'ı bizzat Basın-Yayın ve Turizm Bakanı Server Somuncuoğlu arayarak; "Menderes'in ertesi gün İstanbul'dan vapur ile İzmir'e gideceğini ve arzu ederlerse Pulliam

4 E. Pulliam ve eşinin İstanbul'a gelişlerini duyan Ahmet Emin Yalman, onları aramış ve Başbakanlıktan telefon beklediklerini bu nedenle yerlerinden ayrılamadıklarını öğrenince, onları otelde ziyaret etmiştir. Yazar, buradaki görüşmelerinde de çiftin Türkiye'ye duydukları hayranlığı kendilerinden dinlediğini belirtmiştir (Yalman, "Bir Dost Kaybettik", Vatan, 28 Eylül 1958).

çiftinin vapurda konuk edileceğini ve Başbakan ile burada görüşebileceklerini” bildirmiştir. Ege vapurunda, Pulliam çiftini, Basın-Yayın Genel Müdürü Prof. Dr. Halil Demircioğlu karşılamış ve hatta Nina Pulliam’ın doğum günü olması sebebiyle, kendilerine şampanya ikram edilmiştir. Neşeli başlayan seyahat esnasında, A.Menderes’in parti çalışmaları nedeniyle, röportaj imkânı bulamayacaklarını anlayan E. Pulliam, gemiden İzmir ABD Konsolosluğu’na; “Menderes’in gemisiyle İzmir’e geliyorum. Mümkünse bugün, olmazsa yarın erken bir saatte benim ve eşimin uçakla İstanbul’a gitmemizi sağlamanızı rica ederim” şeklinde bir telgraf çekmiştir. Telgraftan haberdar olan DP Milletvekili ve İstanbul Ekspres gazetesi sahibi Mithat Perin, durumu A.Menderes’e bildirirse de, A.Menderes olayı ciddiye almamış, hatta E. Pulliam için “taşra gazetecisi” ifadesini kullanmış, öyle ki bu ifade muhaliflerin aylarca dilinden düşmemiştir. Ertesi sabah, Pulliam çifti güvertede karşılaştıkları A.Menderes’e kendilerini tanıtarak, görüşme için beklediklerini bildirmişler, Başbakan’ın; “Böyle bir görüşme isteğinden benim hiç haberim yok” demesi üzerine, Pulliam çifti, Menderes ile mülâkat yapamadan Türkiye’den ayrılmışlardır (Eşel, 2011, 155; İnuğur, 1992, 347; Kabacalı, 1990, 177; Yalman tarihsiz, 341, Yalman, “Bir Dost Kaybettik”, Vatan, 28 Eylül 1958).

Ahmet Emin Yalman yazarların yaşadıkları bu talihsiz olayın ardından yaşanan ayrıntıları gazetesindeki köşesinde şu şekilde aktarmıştır:

Amerikalı gazete sahibi büyük bir yeis içinde İstanbul’a dönmek için imkân arıyor, tayyarede yer bulamıyor, şerefine A.P. Ajansı tarafından tertip edilen davete yetişemiyor. Akşam on buçukta oteline döndükten sonra beni telefonla buldu: “Bütün ömrümde bu kadar hakaret ve istiskal gördüğümü bilmiyorum” dedi. Türkiye’nin bir dostu dinamik Menderes’in bir hayranı sıfatıyla buraya koşan adam, aramızdan herhalde dostça hislerle ayrılmadı (“Bir Dost Kaybettik”, Vatan, 28 Eylül 1958).

Yalman, yazısının devamında ise, iki eleştiride bulunmuştur. Eleştirisinin ilki, idari teşkilatın işleyiş tarzına yöneliktir. Yazar, gazetecilerin Başbakanla görüşme yapmak üzere Türkiye’ye geldiğinin Washington Büyükelçiliği tarafından mutlaka bir yazı ile bildirilmiş olduğunu ve yine aynı şekilde Amerika’nın Ankara sefaretinin de aynı müracaatı tekrarlamış olduğunu, fakat teşkilatın bunu Başbakan’a aksettirmedeğini ve bu nedenle de bu tatsız hadisenin yaşandığını ifade etmiştir. Yazarın ikinci eleştirisi ise, Başbakanın zamanını kullanım tarzına aittir. Bir başbakanın programının net bir biçimde günler öncesinden belli olması ve buna harfiyen uyulması güvencesi olması gerektiğini, böylelikle de randevu bekleyenlerin yersiz ümitlenmeyeceğinden bahseden Yalman, Menderes’in ağır bir çalışma temposu içinde olduğunu, fakat zamanını sıkı bir disiplin altına alamadığını, bu durumun bir an evvel değiştirilmesi ve haddinden çok fazla yorulan Başvekil yerine, zamanı iyi kullanan birine dönüşmesi gerekliliğinin altını çizmiştir (“Bir Dost Kaybettik”, Vatan, 28 Eylül 1958).

Ahmet Emin Yalman görüldüğü gibi, ılımlı sayılabilecek bir yazı yazmış ve yaşanan olayları plansız, programsız hareket etmekten doğan bir nezaketsizlik düzeyinde yorumlamıştır. Oysa, Amerikalı gazeteciler gördükleri muameleden ve 1957 seçimlerinden sonra ülkede hüküm süren kin ve nefret havası ve basına yapılan sert baskılardan dolayı üzüntü duymuşlar ve Amerika’ya dönüşlerinde DP iktidarı ve özellikle de Başbakan A. Menderes hakkında ciddi eleştiriler içeren yazılar yayımlamışlardır. Vatan bu durumu “Başbakan ile görüşemeyen Amerikalı gazeteciler iktidar aleyhine ateş püskürüyor” başlığı ve Pulliam’ın gazetesinde kullandığı “İş işten geçmemiştir, fakat A. Menderes için de Türkiye için de Amerika için de saat 11: 30’a gelmiştir” başlığını kullanarak, okurlarına duyurmuştur⁵. Haberin devamında E. Pulliam’ın 1

5 Yalman anılarında, E. Pulliam yazdığı bu yazıları, 14 Ekim tarihli bir mektupla kendisine gönderdiğini ifade etmiş (tarihsiz,341) ve bazı kaynaklar da bu bilgiyi aynı şekilde aktarmışlardır (İnuğur, 1992, 347). Fakat, Vatan çalışanı Selami Akpınar kendisi ile yapılan görüşmede, Indianapolis’te yayınlanan yazıların kendilerine E. Pulliam tarafından değil de, orada üniversite okuyan bir Türk öğrenci tarafından kupür halinde gönderildiğini, A. Emin Yalman ile ilginç bulduklarını ve Türkçeye çevirdiklerini, hatta o günkü koşullar dolayısıyla bazı yerleri hafifleterek yayınladıklarını ifade etmiştir (Özgentürk, 2008, 124–125). Benzer yönde bilgi, Vatan’da şu şekilde yer almıştır. Gazete, bu iki yazının 73 gazete tarafından alıntılandığını, bu nedenle milyonlarca okura ulaştığını belirttiikten sonra, The Birmingham News’de yer alan iki yazının Amerika’da tahsilde bulunan bir genç tarafından yollandığı bilgisi verilmiştir (Vatan, 17

ve 2 Ekim 1958 tarihli sayılarında iki yazı yayınladıklarını, Vatan'ın, bu yazıları Türkiye'de suç teşkil edebilecek olan kısımlarını çıkarttıktan sonra, hafifletilmiş biçimde alıntıladığını ilan etmiş ve yazıları paylaşmıştır. Eugene Pulliam ilk yazısına, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra üçüncü kez Türkiye'yi ziyaret ettiğini, fakat bu defa "fena" taraflara doğru bir değişim fark ettiğini söyleyerek başlamıştır. Yazar, iktidarın iflasa doğru yol aldığını ve Türkiye'nin eskiden kullanılan "hasta adam" sıfatına yeniden kaydığını belirtmiş ve enflasyon ve karaborsanın iktisadi hayatı zora soktuğunu ve derhal düzeltilmezse kötü gelişmeler yaşanacağını, hatta bu durumun Amerika ile ilişkileri zora sokacağını eklemiştir. Yazarın, Türkiye'ye ilişkin görüşlerinin ciddi anlamda değiştiğine ilişkin en önemli ifadeler ise, Türkiye-Rusya ilişkilerini değerlendirdiği kısımlardır. Yazar, Türkiye'yi Rusya'ya karşı bir kalkan olarak ifade ettiği eski yazılarına karşı, şimdi geldiği noktada, Türkiye'nin içinde bulunduğu durumu farklı tasvir etmiştir:

Rusya'ya karşı çekingen davranmak Türkiye için bir ananedir. Asırlarca müddet Türk çocukları "Moskoflar geliyor" sözünü işitmişlerdir. Türkiye'nin başka yerlerdeki itibarı sarsıldığı için bütün eski ananelere rağmen Rusya ile takas esaslı üzerine ticaret yapılıyor. Bu nevi ticarete fiyatı ve şartları Ruslar tayin ederler. İkinci Cihan Harbinden beri ilk defa olarak Türkiye'nin her tarafında bize karşı dostça olmayan bir hava esmeye başlamıştır. Türkler başlarına gelen her aksilikten bizi mesul tutuyorlar. Bütün bu hallere ait mesuliyetler bir tek kişinin üzerinde toplanıyor ki, o da Türkiye'nin kendi kendini diktatör mevkiine geçirmiş olan Başvekil Adnan Menderes'tir. Kudret ve şahsi otoritesinin genişliği kendi başına vurmuştur. Menderes Başvekil olduktan sonra Türkiye dikkate layık bir tarzda ilerlemişti. Menderes bu gelişme programını terk ederek memleketi içinden zor çıkılır bir duruma sürüklemiştir. Bu hal de Türk Amerikan münasebetleri bakımından ciddi bir tehdit teşkil eder.

Görüldüğü gibi Pulliam, kısa bir süre önceki yazılarının aksine, Türkiye-Amerika ilişkileri konusunda endişelere sahiptir ve bu endişelerinin kaynağı olarak da Adnan Menderes'i görmektedir.

Pulliam'ın yazısının devamında, basın hürriyetiyle ilgili konulara değinmiş ve burada da Menderes üzerinden eleştirilerine devam etmiştir. Yazarın bu noktadaki en çarpıcı ifadeleri şunlardır:

1950 de Menderes Türk milletine daha geniş hürriyetler ve daha fazla iktisadi gelişme vaat etmek suretiyle iktidara gelmişti. Aradan iki yıl geçtikten sonra taahhütlerini bir tarafa bırakmış ve türlü türlü manevralarla Türkiye'nin mutlak bir diktatörü mevkiini almıştır. Büyük Millet Meclisinden geçen kanunlarla iktisadi mukadderatın kontrolü Menderes'in şahsi takdirine bırakılmış, bu yolda yürümek için de Türk basını susturulmuştur. Bugün Türkiye'de basın ve münakaşa hürriyeti yoktur.

Pulliam ilk yazısının devamında, ziyareti sürecinde yaşadığı gözlemlerini aktarmaya devam etmiş ve Menderes'in etrafının evet efendimcilerle çevrili olduğunu, bu kişilerin de ikinci derecede memur ve kâtiplerden oluşan bir grup görünümü verdiğini, Türkiye'de mutlaka kuvvetli ve kabiliyetli kişilerin bulunduğunu, fakat Menderes'in idaresi içinde yer almadıklarını belirterek, sözlerini bitirmiştir (Vatan, 17 Ekim 1958).

Gazetede yer alan ikinci yazı ise, "Türkiye Hakkında Rapor" başlıklı yazıda da, oldukça ilginç ifadeler yer almaktadır. Başbakan Adnan Menderes tarafından Türkiye'nin iktisadi kalkınması için kullanacağı söylenen Amerikan yardım paralarının, iktidar tarafından nüfuzunu genişletmek maksadıyla harcandığını belirten yazar, Menderes'in plansız programsız davranarak, hatalara sürüklendiğini, meşru yollardan iktidara gelmiş olan bu liderin, 1961 yılından evvel değiştirilemeyeceğini, bu nedenle de işlerin kötüye gidebileceğini belirtmiştir. Menderes'in türlü pazarlıklar sonucunda, Amerika ve diğer kaynaklardan borç para elde ettiğini, bu yolla kısa sürede mevcut sıkıntıları halledebileceğine inanan Menderes'in, plansız ve programsız davranması halinde, bu fırsatı çarçur edeceğini, bu nedenle de Amerika'nın Türkiye'deki vaziyetinin çökeceğini ifade etmiştir. Pulliam, bu düşüncesini şu şekilde açmıştır, ona göre bir gün Menderes iktidarı kaybederse, arkasından Amerikan aleyhtarlığı cereyanları baş gösterecektir. Daha şimdiden Menderes'in diktatörlüğünden ve hatalarından Amerika'ya mesul

Ekim 1958). Yine bir başka hatıratında da E. Pulliam'ın yazılarını, Yalman'a Amerika'dan bir dostunun gönderdiği bilgisi yer almaktadır (Bağlum, 1991, 143- 144).

tutanlar bulunmaktadır. Eğer Menderes’i uygun bir şekilde hareket etmeye sevk edebilirlerse, kendilerini de Menderes’i de kurtarabilme imkânı olacaktır. Yazar, Menderes için “kudret başına vurduğundan hatalara düştü” yorumunu yaptıktan sonra, Başbakanın son kurtuluş imkanının “Türkiye’de hürriyeti geri getirmek ve iktisadi hayatı canlandırmak” olduğunu vurgulayarak, kredilerin yerinde kullanılması, etrafındaki evet efendimcileri dağıtması gerektiğini belirtmiş ve işin işten geçmediğini, fakat Menderes için de, Türkiye için de ve de Amerika için de saatin on bir buçuğa geldiğini belirterek, sözlerini tamamlamıştır (Vatan,17 Ekim 1958).

Ahmet Emin Yalman aynı gün köşesinde, “Pek acıklı bir hikaye” başlıklı bir yazı yazmıştır. O güne değin yaşananları yazısında tekrar özetleyen Yalman, şunları ifade etmiştir:

Amerika’da sarsılmış olan itibarımızı yeniden düzeltmeye çalışmayı dert edinen bu maksatla eşiyile beraber ayağımıza kadar gelen Başvekille görüşmeye bu kadar kıymet veren mühim bir gazeteci, tasarladığı hizmeti görecekte yerde, öfkenin tesiri altında çok acı yazılar yazmış, mevcut iş görme sistemimiz hakkında ateşler püskürmüştür. Bütün bu acıklı hikâyeye neyi gösteriyor? Şunu gösteriyor ki, her türlü alakaların parti öfke ve kavgalarının üzerinde toplanması yüzünden memleketin birinci derecede işleri ihmale uğruyor.

Yazar, Başbakanın devlet işlerinin yürütülmesinde çalışan ekibi seçerken hatalı davranmasının sorunların esas kaynağı olduğunu anlattığı yazısının devamında, Pulliam gibi önemli bir gazetecinin hoşnutsuz edilmesinin yıllarca verilmiş emeklerin hiçe inmesine, ülke itibarının aleyhinde bir hava esmesine neden olduğu ve bu olumsuzluğun ortadan kaldırılması için çok fazla çaba sarf edilmesi gerektiğine işaret etmiştir. Pulliam’ın önceki yazıları ile şimdiki yazıları arasındaki farka işaret eden Yalman, her ne kadar Pulliam’ın yorumlarında abartılı taraflar olduğunu kabul etse de, yazarın Menderes’e ve onun çalışma usullerine yönelik eleştirilerini yerinde bularak, şunları söylemiştir:

Pulliam’ın yazıları öfkeli bir adamın yazılarıdır. Mübalağaya kaçmış tarafları vardır. Fakat buna rağmen, bunları iktidarın daha doğrusu Menderes’in yanlış çalışma usullerinin canlı belirti ve neticeleri diye ortaya koymakta fayda gördük. Maksadımız ikazdır, iş görme usullerimizin ta temelinden düzeltilmesi, bir ıslahat çıkışı açılması lazım geldiğini bir defa daha hatırlatmaktadır (“Pek Acıklı Bir Hikaye”, Vatan, 17 Ekim 1958).

Barındırdığı ciddi eleştiriler nedeniyle, iktidarı oldukça kızdıran fakat ülkede bir o kadar ilgi uyandıran bu yazıları alıntılaman Dünya⁶, Ulus⁷, Vatan, Kervan⁸, Kim ve Altıok hakkında, Başbakan’ın isteği üzerine savcılık tarafından “hükümeti küçük düşürücü yayın yapmak suçundan” dava açılmıştır (Milliyet, 19 Kasım 1958; Vatan, 18 Aralık 1958). A. Emin Yalman, Naim Tirali, Selami Akpınar, Ülkü Arman, Özdemir Hazar, Şeref Bakışık, Adnan Düvenci, Necip Fazıl Kısakürek, Cemalettin Ünlü, Can Kaya, Gazanfer Kunt, O. Suda, Semih Balcıoğlu vb. isimler konuyla ilgili olarak sorgulanmışlardır (Bortaçına, 2000; Emre Kaya, 2009, 240; İnuğur, 1992, 347-349; Özgentürk, 2008, 124–125; Öztürk Kay, 2008; Pulur, “Sanki İlk Oluyor”, 14 Mart 2011)⁹.

Pulliam davaları, 17 Aralık 1958’de başlamıştır. Toplu Basın Mahkemesinde görülen davanın ilkinde, yazıyı alıntılaman Kim neşriyat müdürü Şahap Balcıoğlu ve Dünya neşriyat müdürü Yekta Ragıp Önen ifade vermişlerdir (Dünya, 18 Aralık 1958; Vatan 18 Aralık 1958). 7 Ocak 1959 günü de, Vatan yazar ve sorumlularının duruşmalarına başlanmıştır (Vatan, 8 Ocak 1959). Ulus’un sorumlu müdür Ülkü Arman hakkında açılan dava ise, 9 Ocak 1959 tarihinde görülmeye başlamıştır (Ulus, 10 Ocak 1959) Gazeteler davaları gün gün takip etmiş, dava süreçlerini okurlarıyla paylaşmışlardır. Örneğin, 22 Ocak 1959 tarihli Vatan duruşmalarının devam ettiğini, henüz karar çıkmadığını haber vermiştir. Pulliam davalarının ilk kararı, Ulus hakkında

6 Dünya, 20 Eylül 1958 tarihinde Ahmet Emin Yalman’ın “Dört Başlı Mamur Bir Türkiye” başlıklı yazısını aktarmıştır.

7 Ulus alıntısını “saat 11:30’a gelmiştir” başlığı ile vermiş ve Vatan’ın yazısını aynen sütunlarına aktarmıştır (18 Ekim 1958).

8 Kervan, Nazilli de yayınlanan bir dergi olup tirajı sadece 20’dir (Bortaçına,2000).

9 Hapis cezasına çarptırılan Selami Akpınar’a, Naim Tirali’ye, Şahap Balcıoğlu’na, Ahmet Emin Yalman’a kamuoyunun çok yoğun bir desteği olmuştur (Bortaçına,2000).

olmuştur. Gazete haklarındaki kararı , “Ulus Yeniden Mahkum Oldu” başlığıyla vermiştir (Ulus, 12 Mart 1959; Vatan, 12 Mart 1959). Vatan’ın davası sürerken (Vatan, 19 Mart 1959), 25 Mart 1959 günü görülen davada, Dünya başyazarı Falih Rıfkı Atay ile yazı işleri müdürü Yekta Ragıp Önen için 1 yıldan 3 yıla kadar hapis cezası istendiği bilgisi gelmiştir (Dünya, 26 Mart 1959). Nisan ayında, Kim’in duruşmasına devam edilmiş, sanık avukatları “hakaret” olup olmadığını tayin için bilirkişi talebinde bulunmuşlar, fakat mahkeme bu isteği reddetmiştir (Vatan, 2 Nisan 1959). 27 Mayıs 1959 tarihli duruşmada, Pulliam davalarına ilişkin olarak, Yalman, Tirali ve Akpınar’ın 1 ila 3 yıl arasında hapsi istenmiştir. Duruşmadan aktarılan bilgi de, sanık avukatlarının “Amerika’da Pulliam’ın makalesinin yayınlanması üzerine Başbakanın itibarının zedelendiği iddiasıyla Washington Elçiliği kanalından takibat açılması için Amerikan makamlarına bir müracaat yapıp yapılmadığının Dışişleri Bakanlığı’ndan sorulmasını talep etmişler, buna karşılık savcı , “Türk kanunlarına göre suç teşkil eden bir fiilin başka bir memlekette tahkik mevzuu ve suç olmaması fiilin başka bir memlekette tahkik mevzuu ve suç olmaması fiilin Türkiye’deki suç mahiyetini ortadan kaldıramaz” iddiasında bulunmuş ve mahkeme talebi reddetmiştir (Vatan, 28 Mayıs 1959). 1 Temmuz 1959 günkü duruşmada, Dünya ile ilgili kararın 5 Ağustos’a kaldığı bildirilmiştir (Dünya, 2 Temmuz 1959). İkinci mahkumiyet kararı, 15 Temmuz 1959 tarihli davada, Kim için çıkmıştır (Vatan, 16 Temmuz 1959). Bunun hemen ardından da, Vatan’ın kararı belli olmuştur. “Vatan Yine Mahkum Oldu” başlıklı haberde, “Yalman 15, Tirali- Akpınar ise, 16 şar ay hapis yatacak” başlıkları kullanılmıştır (Ulus, 30 Temmuz 1959; Dünya, 30 Temmuz 1959; Vatan, 30 Temmuz 1959). 5 Ağustos 1959 tarihli duruşmada Dünya hakkındaki kararı geri bırakılmıştır (Vatan, 6 Ağustos 1959). 9 Eylül 1959 tarihli duruşmada Menderes’in Dünya ile ilgili şikayetini geri alması üzerine dava düşmüştür (Dünya, 10 Eylül 1959; Ulus, 10 Eylül 1959; Vatan, 10 Eylül 1959).

Mahkeme kararlarına göre, Vatan’ın sahibi A.E.Yalman’a¹⁰ 15 ay 16 gün hapis, sorumlu müdürleri Naim Tirali ile Selami Akpınar’a ise, 16’şar ay hapis ve toplam 11.888 lira para cezası verilmiş(Vatan, 30 Temmuz 1959)¹¹ ve Vatan kapatılmıştır ve bu durum büyük üzüntü yaratmış, öyle ki gazeteye telgraflar yağmıştır (Ahmad ve Ahmad, 1976: 203, Ulus, 17 Aralık 1959, 18 Aralık 1959, 19 Aralık 1959)¹². Vatan yazı işleri müdürü Naim Tirali de 16 ay hapis cezasına çarptırılmıştır (Vatan, 18 Şubat 1960)¹³. Aynı davadan dolayı Ulus’tan Ü.Arman da, 16 ay hapse ve 4000 lira para cezasına mahkum olmuş ve gazetesi bir ay süre ile kapatılmıştır¹⁴ (Albayrak,

10 Şinasi Nahit Berker fıkralarında, A. E. Yalman’ın DP iktidarı ile ilk zamanlarda iyi ilişkiler içinde olup, destek verdiğini, ilerleyen yıllarda da Yalman’ın DP’den uzaklaştığını ve eleştirdiğini ortaya koymuştur (tarihsiz, 75,131,156,157). Bir başka kaynakta da, Ahmet Emin Yalman’ın partiler arasında daha dengeli bir tutum takip ettiğini göstermek istediğini, ancak bu dengeyi ilkeler doğrultusunda değil de, Başbakanla kişisel ilişkilerinin durumuna göre ayarladığından ve Falih Rıfkı Atay’ın hükümete yönelik eleştirel tutumuna rağmen CHP sempatisiyle öne çıkmadığından bahsedilmektedir (Demirel, 2011, 203).

11Selami Akpınar, mahkumiyet dönemindeki psikolojisine ilişkin şunları anlatmıştır: “Neticede ben dört ay hapiste yattım ve dokuz ay da Samsun’a sürgün vardı ayrıca yani hapisten çıktıktan sonra oraya gidecektim. 27 Mayıs’ta askeri ihtilal oldu ve ben dört ay sonra hapisten çıktım. Yoksa halim perişandı. Yani benim o zaman oğlum – şimdi doktor - beş yaşındaydı. Annesi bir gün cezaevine getirdi bana. Oğlum gelmiş okşamış mıyım, okşamamış mıyım böyle üzüntü içindeydim farkında değildim. Annesi de yani benim ruh halimde (Özgentürk, 2008, 124–125).

12 Ulus’ta Vatan gazetesinin kapatılışı üzerine, Y.K. Karaosmanoğlu “Bir Basın Davası Üzerine” başlıklı başyazı kaleme almıştır. Yazıda bir gazete kapatılışının ve bir gazetecinin mahkum edililişinin ilk olmadığını, fakat bu gazetenin bir zamanlar DP iktidarının en ateşli mücadele organı iken şimdi baskı altında ezilişinin görülmesinin ilginç olduğunun altı çizilmiştir (Karaosmanoğlu, “Bir Basın Davası Üzerine, Ulus, 22 Aralık 1959). Benzer içerikte bir diğer yazı da Yalman’ın mahkumiyetinin kesinleşmesinin ardından da Ulus’ta “Gününde” başlıklı köşede “Yakında Görüşürüz Ahmet Emin” başlığı ile yayınlanmıştır (Ulus, 9 Mart 1960).

13 Naim Tirali Giresun’a cezasını çekmek üzere yola çıkmış ve gazeteci yol boyu destek görmüştür (Vatan, 28 Ocak 1960;18 Şubat 1960). Birkaç gün sonra da Naim Tirali’nin cezaevinde durumunun gayet iyi olduğunu, iyi ve kaliteli vakit geçirdiğine ve kilo aldığına dair bir haber yayınlanmıştır (27 Şubat 1960),

14 Ulus aldığı cezalar neticesinde ardı ardına üç ay süre ile kapalı kalmış, 25 Temmuz 1959 günü

2004: 402; Ulus, 12 Mart 1959)¹⁵. Ü.Arman bu dava nedeniyle açlık grevi yaparak içinde bulunduğu durumu protesto etmiştir (Milliyet, 26 Kasım 1959; Ulus, 20 Kasım 1959, Ulus,23 Kasım 1959; Ulus, 26 Kasım 1959; Vatan, 25 Kasım 1959; 27 Kasım 1959, 28 Kasım 1959, 29 Kasım 1959)¹⁶. Kim Sorumlu Müdürü Şahap Balcıoğlu da Pulliam davası nedeniyle 16 ay hapis cezasına çarptırılmıştır (Dünya, 16 Temmuz 1959; Milliyet, 16 Temmuz 1959; Ulus, 3 Ocak 1960, 5 Ocak 1960, 6 Ocak 1960, 7 Ocak 1960, 8 Ocak 1960)¹⁷. Dava sebebiyle kapatılan Kim yayın hayatına Mim adı altında devam etmiştir (Ulus, 22 Aralık 1959, 24 Aralık 1959). Yine benzer bir şekilde, Akis de bir ay süre ile kapatılmıştır. Kervan'ın sahibi Azmi Erdem de, 13 ay 10 gün hapis cezası ve 3333 lira para cezasına çarptırılmıştır (Eşel, 2011: 157; Vatan, 11 Nisan 1960). Bütün bu cezalandırmalara karşı, aynı yazıyı alıntılaman Dünya'ya ise, yaklaşım farklı olmuştur. Başbakan Menderes ile iyi ilişkiler içinde olduğu belirtilen gazete, başta soruşturmaya uğramış, fakat bir müddet sonra Başbakan'ın gazeteye ilişkin şikâyetini geri almasından ötürü haklarındaki dava düşmüştür (Bağlum, 1991, 143-144; Dünya, 10 Eylül 1959; Eşel, 2011, 156; İnuğur, 1992, 349; Milliyet, 10 Eylül 1959; Yıldız, 1996, 503-504; Topuz, 2003, 207, Vatan, 10 Eylül 1959). Dünya'nın affedilmesine ilişkin olarak, bazı kaynaklarda farklı bilgiler mevcuttur. Buna göre, A.E. Yalman, yazının bir kopyasını Dünya başyazarı F.R.Atay'a da vermiş, fakat Atay, yazıyı yumuşatarak yayımlamış, hatta iktidarın konuya ilişkin yoğun tepkisi üzerine bir özür yazısı yazmış ve bu sayede de, gazete hakkında açılan dava düşürülmüştür (Bağlum, 1991,143; Hür, 2008). Rıfkı Salim Burçak da hatıratında, Başbakan A. Menderes'in Falih Rıfkı Atay'ın hasta olması nedeniyle, davasını geri çektiğini ve bu nedenle de onu affetmekle oldukça faydalı bir iş yaptığını inandığını söylemiştir. R.S.Burçak'ın aktardığı diğer bir bilgi ise, Refik Koraltan'ın affedilen gazeteciler içinde A.E.Yalman'ın da olması gerektiğine ilişkin itirazıdır. R.S.Burçak, R.Koraltan'ın “Başbakan diğerlerini affedip, onun kendi kaderine terk edileceğini söylüyor. Bu eski ve yaşlı gazeteciyi mahkûm edersek olur mu?” sözleriyle eleştirdiğini ifade etmiştir. Burçak aynı toplantıda, Samet Ağaoğlu'nun ise, A. E. Yalman konusunda sessiz kaldığını, Atıf Benderlioğlu ile Tevfik İleri'nin ise, gazetecinin affına karşı olduklarını ortaya koyduklarını aktarmıştır (1998, 625).

Ahmet Emin Yalman, mahkûmiyetinin kesinleşmesi üzerine, Adnan Menderes'e hitaben bir yazı kaleme almıştır. Yazar, mahkûm edilmenin hoş ve safalı bir şey olmadığını fakat hak ve hürriyet mücadelelerinin yolunun ne yazık ki buralardan geçtiğini ve kendisinin de bu uğurda bu zorluğu göze almasının çok bir şey olmayacağını belirtmiştir. Menderes'in basın, ifade ve tenkit hürriyetlerinin ısrarla var olduğunu belirttiğini, fakat Pulliam Davası ve ardından Vatan'ın ve diğer gazetelerin yaşadıklarının bunun doğru olmadığını gösterdiğini ifade eden Yalman, hür dünyanın gösterdiği tepkinin iktidar tarafından “müdahale” şeklinde algılandığını, oysa ortak çıkarları olan ülkelerin, iyi niyetli bir temennisi olarak yorumlanması gerektiğinin altını çizmiştir. Ülkedeki hoşnutsuzluklardan bahseden ve bunların çözüm anahtarının da Menderes'in

yeniden yayın hayatına başladığında, gazetede İsmet İnönü'nün “Vatandaş Ulus'a kavuşuyor”, Y.K. Karaosmanoğlu'nun “Ulus'un Çetin Bahtı” ve Bülent Ecevit'in “Taş Devri” başlıklı yazıları yer almıştır (Ulus, 25 Temmuz 1959).

15 Ü. Arman aldığı hapis ve para cezası nedeniyle, 13 Mart 1959 tarihli The New York Times Gazetesi'nde “Turkish Editor Jailed” başlıklı bir habere konu edilmiştir (Eşel, 2011,157).

16 Ü. Arman 10 gün süre ile açlık grevi yapmıştır. Sağlık durumu giderek ağırlaşan Arman, arkadaşlarının ısrarı sonucu grevine son vermiştir. Grevi boyunca Arman, Adalet Bakanlığı müsteşarının yemek yediği iddiaları ile de karşı karşıya kalmıştır. Bu iddialara karşı, gazetecinin grev süresince 5 ila 6 kilo verdiği söylenerek, iddiaların haksızlığına dikkat çekilmiştir (Milliyet, 29 Kasım 1959; Ulus 30 Kasım 1959; Vatan, 29 Kasım 1959; 30 Kasım 1959). Öte yandan arkadaşları Arman için harekete geçmiş ve affedilmesi için imza kampanyası başlatmışlardır. CHP de bu duruma destek vermiş, Meclis dilekçe komisyonuna başvurmuştur (Ulus, 28 Kasım 1959, 2 Aralık 1959, 8 Aralık 1959, 10 Aralık 1959; Vatan, 10 Aralık 1959).

17 Şahap Balcıoğlu cezaevine girerken şunları söylemiştir: “Bu gidişe son verilmezse, her mahallede beş milyoner yetiştirilmesi değil, her mahallede beş cezaevi bulunması iktiza etmektedir” demiştir (Ulus, 6 Ocak 1960) .Vatan, Balcıoğlu'nun 36. yaş gününü cezaevinde kutlayacağını duyurmuştur (Vatan, 28 Şubat 1960).

elinde bulunduğunu belirten Yalman, ülkeyi “normale” döndürme şansının hala var olduğunu ve bunun içinde dua edeceğini belirterek yazısını bitirmiştir (Yalman, “Menderes’e Veda Mektubu”, Vatan, 16 Ocak 1960).

Ahmet Emin Yalman, cezaevine girmeden evvel, okurlarına da bir veda mektubu kaleme almıştır. Yazar, gazetecilik yıllarını özetledikten sonra, şimdi geldiği noktada, beraber yola çıktığı demokratlar tarafından cezaevine gönderilmesini acı olarak ifade etmiş, bunu kişisel görmek yerine, demokrasinin demagojiye çevrilmesinden ve hürriyetle nizamın arasındaki hududun samimi hislerle aranmamasından dolayı, milletin başına gelen musibetin bir parçası ve çaresiz bir neticesi diye yorumladığını belirtmiştir. İşlerin düzeleceğine dair inancı yine de taşıdığını belirten Yalman, okurlarından gazeteye bağlılıklarının devamını istemiş ve alaka ve ikazlarını gazeteden çekmemelerini dileyerek, yazısını tamamlamıştır (Yalman, “Okuyuculara Veda”, Vatan, 7 Mart 1960)

A.E.Yalman, cezasının temyizi için yaptığı başvuru sebebiyle¹⁸, diğer sanıklardan daha geç cezaevine girmiştir¹⁹. Hakkında açılan dava sonunda cezası temyizde onaylanan 53 yıllık gazeteci A.E.Yalman sağlık durumun bozuk olmasına ve durumu hastane raporu ile mahkemeye sunulmasına karşın, Toptaşı Tutukevi’ne konulmuştur (Karaveli,2006,134; Milliyet, 8 Mart 1960; Ulus, 8 Mart 1960, 12 Mart 1960; Vatan, 8 Mart 1960)²⁰. Vatan, yazarın cezaevine girişini “Türk basınının 100. Yılında en kıdemli gazetecimiz Yalman dün hapse girdi” başlığıyla vermiştir. Yalman ise, cezaevi girişinde şunları söylemiştir:

Bilhassa muhalefet devrinde varlık ve gelişme mücadelelerine candan iştirak ettiğim, adımı koyduğum 1950 yılında doğum günüm olan 14 Mayıs’ta iktidara gelmesini talihin bana verdiği en değerli hediye diye kabul ve ifade ettiğim DP’nin 10. ve Türk basınının kuruluşunun 100. yılında böyle bir akibete uğramayı kendimden ziyade memleket ile DP iktidarı hesabına acı buluyorum (İnuğur, 1992, 349, Karaveli,2006, 135; Ulus, 8 Mart 1960; Vatan, 8 Mart 1960)²¹.

Yazarın cezaevine girmesi üzüntü yaratmış, yurt içi ve yurt dışından telgraflar gönderilmiştir (Vatan, 9 Mart 1960)²². Yalman’ın hapse atılması, ilerlemiş yaşı ve sağlık durumu nedeniyle geniş yankılar uyandırmıştır²³. Basın kuruluşlarından Adnan Menderes

18 Yalman 1,5 ay mehil verilmiştir (Milliyet, 5 Ocak 1960; Ulus, 5 Ocak 1960).

19 Temyiz mahkemesinin kararlarını A. Menderes’in açıklaması da dikkat çekici bir durum teşkil etmiştir (Eşel, 2011, 157).

20 Vatan çalışanlarından Celalettin Çetin anılarında şu bilgiyi paylaşmıştır: “...bana gelince ben o günlerde Naim Tiralı’nın sözünü ettiği günlerde Vatan’dayım. Ünlü Amerikalı gazeteci “Pulliams Davası” başlamış bulunuyordu. Bu, Amerikalı gazetecinin Menderes’i ve iktidarı ağır biçimde eleştiren “On İki’ye Beş Var” başlıklı yazısı iktibas edildiği için Ahmet Emin Yalman ve sayfa sorumlusu Selami Akpınar cezaevinde bulunuyorlardı. İşte onlar cezaevinde iken “ gazetenin yönetimine Nihat Karaveli hâkim oluyor”. Böyle diyor Naim Tiralı. Ve o günlerde Bulancak cezaevinden yazdığı bir mektupta başyazar Ahmet Emin Yalman şöyle bir uyarıda bulunuyor: “Bana gelen bilgilere göre Nihat Karaveli Menderes’le anlaşmaya varmış. Gazetemizi kullanmak istiyor. Aman dikkatli olalım”. Aslında bir süre birlikte çalıştığımız için biliyorum. Daha Galatasaray yıllarında kendisine “siyasi” adı takılan Nihat Karaveli gerçekten hep o tür yaklaşımlar içimde olmuştur. Ve hissedarı olduğu Vatan’ı Menderes’e muhalefet eden bir gazete değil, tam tersi Menderes’in yanında olan ona destek çıkan bir yayın organı haline getirmek istemiştir” (1991, 42–43).

21 Yalman’ın cezaevi girişinde yaptığı konuşmanın tam metni için bkz. Karaveli,2006,135-136.

22 7 Mart 1960’da cezaevine konulan A.E. Yalman, 11 Mart’ta hastaneye gönderilmiş, 15 Nisan’da hastalığı nedeniyle serbest bırakılmıştır (Kabacalı, 1990, 178-179, Vatan, 12 Mart 1960; 16 Nisan 1960).

23 Dönemin önemli yayın organlarından Forum da konuya ilişkin olarak “Amme Vicdanı ve Adalet” başlıklı bir yazı yer almıştır: “53 yıllık gazeteci Ahmet Emin Yalman, gazetesinde iktisaben yayınladığı Amerikalı bir meslektaşının yazısı dolayısıyla 16 ay hapis cezasına mahkum olarak Toptaşı Cezaevine girdi. 72 yaşında bulunan Yalman, orada hastalandı ve bir hastanede tedavi altına alındı. İçerde ve dışarıda çeşitli yorum ve tepkilere yol açmış olan bu olay münasebetiyle bir defa daha amme vicdanı ve adalet konusu üzerinde durmak istiyoruz. Ahmet Emin Yalman ve diğer beş altı basın mensubu, Başbakanı küçük düşürdüğü iddia olunan yazı dolayısıyla, mahkemelerce mahkum edilmişlerdir. Demokratik hürriyetlerin mevcut olduğu herhangi bir memlekette mahkumiyete sebep teşkil etmiş

hükümetine, Türk gazete ve ajanslarına ve özellikle Yalman'ın başyazarı olduğu Vatan'a çoğu da Amerika'dan olan sayısız protesto telgrafı ve mektup gönderilmiştir (Karaveli, 2006, 136). Yalman'ın özelinde gösterilen bu yoğun ilgi, Türk basının tümüne yönelik olarak yorumlanmıştır. Başbakan Adnan Menderes'in Mükerrerrem Sarol'un ifadesiyle, Yalman'ın şahsında bütün basını özdeşleştirmesi" (Eşel, 2011, 158; Yıldız, 1996, 5) karşısında, Türk ve yabancı kamuoyunun gözünde de Yalman'a yapılanlar Türk basını ile bir tutulmuş ve tepki de bu nedenle yoğun olmuştur²⁴.

Gazetecilerin yaşadıkları bu mahkumiyetler karşısında, *Milliyet* yazarı Abdi İpekçi, 1 Ağustos 1959 tarihinde gazetede ki köşesinde, "*Pulliam'a Açık Mektup*" başlıklı bir yazı kaleme almıştır:

Sayın Mr. Pulliam, Lütfen bir daha Türkiye hakkında yazı yazmayınız. Gerçi sizin oralarda herkes istediğini yazmakta serbesttir, Basın hürdür. Ama siz lütfen Türkiye hakkında yazı yazmayınız. Çünkü: Bizim buralarda basının hâlâ hür olduğunu zanneden bâzı meslektaşlarımız veyahut bunun böyle olduğunu el'an iddia eden politikacılara kanar arkadaşlarımız var. Ve onlar hür yabancı basında yazılan bir yazının Türk basınına iktibasında mahzur görmüyorlar. Ama bizim buralardaki hürriyetle sizin oralardaki hürriyet biraz değişik. Aradaki fark (şimdilik) 6 sene 7 ay 16 gün hapis, 19.888 lira para cezası ve 3 gazetenin kapatılıp yüzlerce gazetecinin işsiz kalmasından ibâret. İşte Türk Basını bazı politikacılar gibi hür zannedip, kendilerini sizin gibi hür görüp yazınızı iktibasta mahzur bulmayan meslektaşlarımız bu farkı ödemek zorunda kaldılar. Siz temsil ettiğiniz hürriyeti kullanmaya devam ettikçe, biz de hür olduğumuzu zannettikçe aramızdaki farkı gösteren rakamlar büyüyecek, hapisanelerde yatacak hücre, ceplerde o cezayı ödeyecek para, müvezzilerde okunacak gazete kalmayacaktır. Onun için lütfen bir daha Türkiye hakkında yazı yazmayınız. Hem meslektaşlarınız Mösyö Jak'a Herr Hans'a, Sinyor Alfredo'ya da söyleyin. Onlar da yazmasınlar (Eşel, 2011, 157; İnuğur, 1992, 348-349; Pulur, "Sanki İlk Oluyor" 14 Mart 2011; Topuz, 2003, 207)²⁵.

Bütün bu gelişmeler üzerine, dünya basının dikkati bu konuya çevrilmiştir. Türkiye'deki basın iktidar ilişkisi dönemin yabancı basınında yoğun bir şekilde yer alır hale gelmiştir. Örneğin *The New York Herald Tribune*, "Türkiye'de basın hürriyetinin yokluğu açıkça görülüyor" şeklinde bulunan yazıdan ötürü hiçbir gazetecinin 16 ay gibi çok ağır bir cezaya maruz bırakılmasının mümkün olmayacağı hadisesi üzerinde durmayacağız. Bunu herkes ve bizzat iktidar partisinin idarecileri de bilmektedir. Mesele ahlaki ve şahsi davranış bakımından ayrıca ehemmiyet arz etmekte idi. Gerçekten bu konuda ; kanunun davacıya tanıdığı bir hakka dayanarak aynı (suçu) işlemiş başka gazeteleri dava etmekten istinkaf etme hadisesi üzerinde durmak lazımdır. Başbakan böyle bir yolu tercih etmiştir. Böyle yapılmakla objektiflikten uzaklaşmış ve kanunların herkese eşit olarak tatbiki prensibi de bir bakıma ihlal edilmiştir. Eğer bahis konusu yazıda herhangi bir suç , bir küçük düşürme var idiyse, bir kısım suçlular hakkında davadan istinkaf etmekle suç ortadan kalkmaz. Hal böyle olunca mesele şahsileştirilmiş ve ceza yalnız hoş gitmeyen basın mensuplarına tevcih edilmiş olur. Amme vicdanını tatmin etmeyen başlıca unsur budur. Cezanın ağırlığından kanunlarımızın anti demokratik oluşundan maada toplumun adalet duygularını rencide eden husus, bu şekilde hareket edilmiş olunmasındandır. Hükümet etmekte olanlar, kanunların kendilerine tanıdıkları hakları kullanırlarken amme efkarının reaksiyonlarını herkesten çok düşürmek vebesibi ile karşı karşıyadırlar. Bu nevi davranışlar, kanunlara uygun olanlar bile hukuk ve adalet prensipleri ile nasıl bağdaştırılabilirler! (15 Mart 1960,3).

24 Ahmet Emin Yalman'ın mahkumiyeti ve gazetesinin kapatılması kararının ardından Time'da bir başyazı yayımlanmıştır. Yazıda şunlar söylenmiştir: "Bir başyazarın hapsedilmesi muhakkak surette basın hürriyetinin yokluğuna bir delil teşkil edemez. Ancak Türkiye'de şeref kırıcı neşriyatla ilgili kanuni mevzuat tahtında hüküm giyen muteber gazeteler ve başyazarların sayısına bakılacak olursa ileri sürülen lehte ve aleyhteki delilleri dinlemiş olan yabancı bir tefsircinin söyleyebileceği yegâne husus bu mevzuatın görünürde aşırı derecede ağır olduğudur. Şeref kırıcı neşriyat yapan bir gazeteyi kapatmak yetkisi alelade zamanlarda ifade hürriyetine inanan bir memleketin kanuni mevzuatında yer almalıdır. Gazete kapatmak ancak ve yalnız harb veya diğer vahim ahvalde basın hürriyeti ve diğer hürriyetlerin koruyucusu olan devletin kendisinin emniyetinin tehlikeye maruz bulunabileceği hallerde haklı gösterilebilir ki, bu iktidar partisinin selameti meselesinden tamamıyla farklı bir şeydir. Gazeteciye yazdıklarından dolayı cezalandırmak ayrı bir şey, bir gazeteyi suç sayılan mevzular ihtiva ettiği için kapatmak başka bir konudur. Zira gazete kapatmak okuyucuyu ifade hürriyetine serbestçe erişmek hakkından mahrum etmektir" (Aktaran: Dünya, 2 Ağustos 1959; Aktaran: Ulus, 2 Ağustos 1959; Aktaran: Vatan, 2 Ağustos 1959)

25 Abdi İpekçi daha sonra da Pulliam davalarından yola çıkarak basın iktidar ilişkilerini irdelediği bir yazı kaleme almıştır (İpekçi, Amerika'dan Mektup: Son Hadiseler ve Tepkileri, Milliyet, 29 Aralık 1959).

bir başlık kullanmış ve yazıda Yalman ve Yalçın gibi gazetecilerin, cesaretleri övülmüştür (Aktaran: Dünya, 7 Kasım 1958; Aktaran: Vatan, 7 Kasım 1958)²⁶. Yine benzer biçimde Time, bir sayısının basın kısmında Türk gazetecilerine yer vermiş ve “Ankara Hilton” başlıklı bir yazı yayınlamıştır. Yazıda şunlar ifade edilmiştir:

Yemekler acınacak haldedir, yataklar da topak olmuş kıtıkla doludur. Kalorifer yoktur. Fakat Türkiye'nin ileri gelen gazetecileri için “Ankara Hilton”unda kalmak şahsi ve mesleki bir iftihar vesilesi olmaktadır. Bunun sebebi şudur: Ankara Hilton Başbakan Adnan Menderes Hükümetini tenkid etmek cesaretini gösteren gazetecilerin Ankara Merkez Hapishanesinde yattıkları koşu verilen takma addir. Batı'nın sadık ve kuvvetli dostlarından biri olan Menderes'in basın hürriyeti ile ilgili batı müesseseleriyle çok az alışverişi vardır. İktidara gelişinin ilk dört yılında hükümet ile basın arasındaki münasebetler çok iyi idi. 1954 seçimlerinden kısa zaman sonra muhalefet basını acı tenkidler yapmaya başladı ve iktidar da buna mukabele etmekte gecikmedi. Birden dönüş yapan Menderes halkın başbakana ve hükümete karşı olan saygısını azaltacak şekilde yazı yazan gazetecileri “Ankara Hilton”una götürebilecek kanunların çıkmasını destekledi... 1954 yılında basını susturan ilk kanunun kabul edildiğinden beri bir çok gazeteci Menderes'in mali politikası dahil, tenkidlerde buldukları için hapse atılmışlardır... Bütün şiddet tedbirlerine rağmen (bunlar arasında kağıt ve ilan tahsisleri de vardır)Menderes basını dizginleyememiştir. Menderes hemen her gün eline aldığı bir Türk gazetesi ve dergisinde kendisini hiddetlendiren bir şey bulmaktadır (Aktaran: Hür,2008, Aktaran: Vatan, 9 Kasım 1958).

IPI, Pulliam davaları ve basına yönelik yoğun baskılar nedeniyle, Ankara'ya protesto telgrafları yağdırmış ve bunun üzerine DP iktidarı ile Enstitü arasında uzun soluklu bir mücadele başlamıştır (Yalman, tarihsiz, 342). IPI Yönetim Kurulu Başkanı Urs Schwaz imzalı Adnan Menderes'e hitaben yazılmış protesto mektupta şunlar ifade edilmiştir:

IPI, Türkiye'de basının durumunun gelişmesini daima artan bir ilgi ile takip etmektedir. Geçen yıl içinde hükümetiniz tarafından basın hürriyeti üzerinde .. çeşitli tedbirler alınmıştır. Türk basının durumunu ağırlaştırma yolunda gazetecilere karşı girişilen yeni takipler dalgası en sonunda beni size bu satırları yazmaya zorladı. Herhangi bir ülkenin iç politika işleriyle ilgilenmek şüphesiz bizim işimiz değildir. Bununla birlikte bütün hükümetlere basın hürriyetini gözetmenin kendi menfaatine olacağını hatırlatmak da Enstitümüzün özel bir görevidir. Ekonomi alanında özel şartlar özel tedbirlere cevaz verebilirse de basın hürriyeti doğrudan doğruya veya dolayısıyla bu tedbirlerle daraltılmamalıdır...Türkiye'de basın hürriyeti zaman zaman gazeteciler için seri halinde verilen uzun mahkumiyetlerle zedelenmiş, bunların bir kısmı hapse atılmıştır. Yeni davalar kararı beklemektedir. Biz her davayı tahlil etmek istemiyor ve tabiatıyla adaletin el koyduğu davalar üstünde bir ses söylemekten kaçınıyoruz. Fakat yetkili bağımsız kaynakların verdiği haberler son günlerde girişilen takibatta verilen mahkumiyet kararlarının çoğunun fikir hürriyetine ciddi bir tecavüz teşkil ettiğini göstermektedir... IPI yalnız gazetecilerin ve gazetelerin hürriyetini değil, Türkiye'nin hür dünyadaki yerini de göz önüne almaktadır. Bu sebepten basın hürriyetini korumak için gerekli hareketi yapacağınıza ve böylece Türkiye'nin medeni hürriyetler ve fikir hürriyeti yurdu olarak tanınmasına gerekli yardımda bulunacağınıza inanarak size müracaat ediyoruz (Aktaran: Vatan, 17 Kasım 1958).

Çok geçmeden Basın Yayın ve Turizm Bakanı Server Somuncuoğlu, IPI'nin yazısına cevap vermiştir, Somuncuoğlu, henüz Başbakanlığa ulaşmamış olan bir mektubun bültende yayınlanmış olmasını maksatlı bulmuş ve bu durumu iç işlerine bir müdahale sayarak, eleştirmiş ve şunları söylemiştir:

...memleketimizin içinde bulunduğu şartlardan habersiz görünen böyle bir enstitünün ne kanun yapan TBMM'ne ne de o kanunları tatbik eden makam ve mercilerine ve tahsisen müstakil ve adil mahkemelerine telkinde bulunmak haddi değildir. IPI veya benzerlerinin Türkiye'de politika oyunlarına girişmelerine değil, buna teşebbüs etmelerine bile hükümet kat'ıyyen müsaade etmeyecektir. Diğer taraftan Türk kanunları Türk vatandaşının herhangi bir cemiyete intisabını Vekiller heyeti kararına bağlamıştır. Kendi teşekkül maksat ve gayesini bu suretle aşarak memleketimizin iç politikasında alet olma cüretine teşebbüs eden bu enstitü, vatansever Türk gazetecilerinin bulunacağı bir teşekkül olmaktan çıkmıştır. Onun bu müdahale teşebbüsünü kemali şiddet ve nefretle reddederken mektubunu sütunlarına geçirmek suretiyle bu küstah zihniyete karşı iltifatkar hareket etmiş olanlara da teessüflerimi ifade etmek isterim (Aktaran Milliyet 21 Kasım 1958; Aktaran Vatan, 21 Kasım 1958)²⁷.

26 Vatan aynı haberi, başka bir manşet ile fakat aynı içerikle 12 Ocak 1959 tarihinde yeniden vermiştir.

27 DP sözcülerinin bu yöndeki beyanlarına ilişkin olarak çıkan bir yazıda şunlar ifade edilmiştir : ... İstedikleri; midesini, vicdanının üstüne oturtamayanların; etek öpüp, ayak yalıyamayanların ; rahatından

Bakanın bu açıklaması, CHP tarafından Meclis'e aksettirilmiş ve konuya ilişkin şu şekilde bir soru yöneltilmiştir:

IPI hür milletler camiasının bir mensubu olmamız dolayısıyla zati alilerine yazmış olduğu mektuba Basın Yayın ve Turizm Vekiline verdirdiğiniz – bizleri en az o mektup kadar üzen – cevapta IPI veya benzerlerinin Türkiye'de politika oyunlarına girişmelerine değil bunu teşvik etmelerine bile hükümet kat'iyen müsaade etmeyecektir) gibi Türk basın mensuplarına tatbik edilen ağır kanunların yabancı basın mensuplarına da tatbik edileceği manasına gelmesi mümkün bir cümleden sonra diğer taraftan Türk kanunları Türk vatandaşının herhangi bir cemiyete intisabını Vekiller heyeti kararına bağlamıştır denilmektedir. Basın Yayın ve Turizm Vekilinin bu ifadesi hükümetin Türk basın mensuplarını bundan sonra adı geçen Enstitü üyeliğine mani olmak kararında bulunduğu manasına mı gelmektedir (Vatan, 22 Kasım 1958).

Server Somuncuoğlu, IPI arasındaki gerilim bir müddet daha devam etmiş, bir müddet sonra polemige henüz o günlerde mahkûmiyeti kesinleşmemiş olan Ahmet Emin Yalman da katılmıştır (Vatan, 23 Kasım 1958; 25 Kasım 1958; 26 Kasım 1958)²⁸. Bunlar yaşanırken, IPI'den Server Somuncuoğlu'na bir yanıt gelmiştir. Enstitü, o güne değin pek çok ülkeye protestolar gönderdiklerini, fakat hiçbirinin bu durumu bir müdahale olarak algılamadıklarından söz etmiş, zaten mektupta da bunun bir müdahale niyeti taşımadığının ifade edildiğini yinelemiştir. Bakanın “daha mektup elimize ulaşmadı” şeklindeki eleştirilerine de, kendilerine hiçbir cevap verilmediği, ta ki protesto gazetelerde yer bulunca bakanın tepki gösterdiği belirtilmiştir. Enstitü, Somuncuoğlu'nun “enstitü meseleyi tahkik etmeden harekete geçti” yönündeki eleştirisine yanıt olarak da, bunun doğru olmadığını, araştırılması halinde aksinin ortaya çıkacağını belirtmiştir (Aktaran: Vatan, 27 Kasım 1958). Bu tartışma, IPI'nin Aralık bültenine de taşınmış, IPI tarafından hem Menderes'e yazılan mektup, hem de Bakan Server Somuncuoğlu'nun cevabı yayınlanmıştır. Bültende, Server Somuncuoğlu'nun basın hürriyeti görüşü hatalı olarak yorumlanmış ve konunun bakan tarafından bir müdahale olarak algılanmasının da İnsan Hakları Beyannamesini kabul edilmiş olması nedeniyle, yanlış olduğu belirtilmiştir (Aktaran: Vatan, 12 Aralık 1958). IPI Bülteninin Ocak sayısında, Türkiye'deki basın hürriyeti meselesine geniş surette yer verilmiştir. Bültende, hürriyet sınırlamalarına yer verilen sayfada son zamanlarda gazetecilere karşı verilen cezaları saydığı gibi, IPI'nin Başbakana gönderdiği protesto ve Basın Yayın Bakanının beyanatu münasebetiyle açılan münakaşada, Türk gazetecileri tarafından neşredilen makalelerin geniş özetlerini de paylaşmıştır (Aktaran: Vatan 12 Ocak 1959). IPI Ekim ayı bülteninde de, Ülkü Arman ve diğer basın suçluları ile ilgili geniş bilgi yer almıştır (Ulus, 24 Ekim 1959).

IPI Kasım ayı bülteninde, Türkiye'de baskının devam ettiği bildirilmiştir. Yazıda, Türk gazetecileri için af kararı çıkarılacağı vaadinin yerine getirilmediğinden, aksine basın üzerindeki hükümet baskısının arttırılacağından bahsedilmiş ve Devlet Bakanı Abdullah Aker'in “hükümetin istemediği haber ve resimler yayınlanmamalıdır” yönündeki sözü de özellikle nakledilmiştir (Demokrasi'nin 50. Yılı (1945-1995), 315; Kabacalı, 1994, 260, Vatan, 25 Kasım 1959). Bu açıklamalardan sonra, Çalışma Bakanı ve Basın Yayın ve Turizm Vekili Haluk Şaman bir beyanat vermiş ve içişlerine yapılmak istenen müdahalelerin hüsrarla sonuçlanacağını ve iddiaların aksine Türkiye'deki yayınlara bakan her insafli kişinin basın hürriyetinin var olduğunu göreceğini ifade etmiştir. Mahkumiyet almış kimselerin, dünyanın hiçbir yerinde

çok insanlık hak ve onuruna düşkün olanların bir çeşit aşağı insan, ikinci sınıf vatandaş muamelesi göreceğidir. DP demokrasisi yaratmak. Dışarıya karşı şekli bir demokrasinin dekorlarını uzatmak, içeride diledikleri gibi at oynatmak. Milletlerarası Basın Enstitüsünün basın hürriyeti konusunda haklı tenkidlerini “iç işlerimize müdahale” demagogisi ile karşılayan ve basın mensuplarını milli itibarımızı dış memleketlerde zedelemeye çalışanlarla işbirliği yapmakla itham edenler D.P. iktidarının tutumunun yurt dışında bize nasıl bir itibar saplamakta olduğunu ciddiyetle düşünmek zorundadırlar (Emil Galip Sandalcı, “Umdukları ve Bulacakları, Kim, 13 Nisan 1960: 10).

28 Ahmet Emin Yalman Basın Enstitüsü üzerine yazmaya devam etmiştir (Yalman, T.C. Başvekili ve Basın Enstitüsü”, Vatan, 25 Mart 1959; Yalman, “Basın Hürriyeti ve Türkiye”, Vatan, 1 Haziran 1959; Yalman, “Basın Enstitüsü'nün Gayeleri”, 3 Haziran 1959; Yalman, “IPI Neler Yapıyor, Vatan ,5 Haziran 1959).

kabul edilemeyecek ölçüde edepsiz ve terbiyesiz yazılar yazdıklarını, şeref ve haysiyetlere saldırı suçunu işlediklerini bu nedenle de bağımsız ve şerefli hakimlerce mahkum edildiklerini belirtmiştir (Vatan, 25 Ocak, 1960). Şaman'ın sözlerine yanıt Ahmet Emin Yalman'dan gelmiştir. Yazar, iktidarın yanlış görüşlerine sınıksız sarılmaya devam ettiğini, gerçekleri görüp, hatalarını düzeltmeye razı olmadığını ve bu nedenle de ülkenin bağımsız bir ülke sıfatıyla bağımsız dünyada yer alması imkanının sarsıldığını, bağımsız dünyada Türkiye hakkında endişeler ve üzüntüler uyandığını ve hataların düzeltilmesi ve normal bir basın rejimi ile kavuşma imkanlarının tıkanıldığını belirtmiştir (Yalman,“ Sayın Şaman'a Cevap”, Vatan, 27 Ocak 1960).

IPI, iktidar sözcülerinin eleştirilerine karşın, Türkiye'ye yer vermeye devam etmiştir. Ocak bülteni üç sayfasını, Türkiye'deki basın rejimine ayırmış ve dünya basınında bu konu üzerine çıkan yazıların özetlerine yer verilmiştir (Ulus, 24 Ocak 1960). Şubat ayında gerçekleştirilen Basın Yayın bütçesinin encümünde müzakeresi sırasında konuşan Manisa Mebusu Sezai Akdağ, IPI'yi eleştirmiştir. Enstitünün hür memleketlere şantaj yaptığını söyleyen Akdağ, enstitünün başkanı dâhil birçok azasının solcu ve komünist olduğunu, IPI'nin yabancı ideolojileri bağımsız memleketlere sokmak için bu memleketlerin içişlerinde meydana gelen hadiselerden istifade ettiğini söylemiştir. S.Akdağ'a cevap veren CHP milletvekili Bülent Ecevit ise, söylenenleri reddetmiş ve tam aksine enstitünün komünist aleyhtarı bir teşekkül olduğunu belirtmiştir (Milliyet, 4 Şubat 1960). S. Akdağ, IPI için benzer eleştirileri yöneltmeye devam etmiştir (Milliyet , 22 Şubat 1959). Mart sonunda yapılan IPI kongresinde, Türk hükümetinin basına karşı tutumunu düzeltereği ümidini açıklamıştır(Milliyet, 25 Mart 1960).

DP iktidarı, IPI'nin açıklamalarını maksatlı olarak suçlamakla kalmamış, IPI bildirilerine yayın yasakları getirilmiş ve karara aykırı davranan gazeteler toplattırılmıştır. Yasaklama üzerine birçok gazete birinci sayfada beyaz boşluklarla çıkmıştır. Buna karşın, IPI'nin yayınladığı bildiriler, daha fazla yankı bulmuştur. Bunun üzerine de, DP iktidarı bu defa da bütün gazeteleri bu kuruluştan istifaya zorlamıştır. Gazete Sahipleri Sendikası As Başkanı Mithat Perin istifa etmemekte direnmiştir. Perin'in aynı zamanda DP İstanbul Milletvekili olması, gazeteci üzerinde yoğun bir baskıya neden olmuştur. Baskılar sürerken, hükümet, IPI'den ayrılmayan gazetelere verilen, resmi ilanların kesilip, İstanbul, Ankara ve İzmir'de çıkarılacak bir ilan gazetesinde duyurulması fikrini geliştirmiştir. Bunun üzerine E. Pulliam, yazıları nedeniyle sıkıntılara sebep olduğu gazetecilere destek olmak ve Türk basınına ABD basınına tanıtılmak amacıyla bir burs programı başlatmıştır. 24 Ocak 1960 tarihinde duyurulan burs programını Pulliam şu şekilde anlatmıştır:

Her yıl dört gazetecinin Amerika'ya gelmesi için yol paralarını vereceğim. Indiana Polis Star, Indiana Polis New, Arizona Republic, Phonix Gazet'de dört hafta çalışmak üzere yol masraflarına ilaveten haftada 100 dolar vermek üzere bir burs tesis edilmiştir”. Pulliam bundan sonra bu bursu kazanacak üyeleri evvelden bilmeyi arzu ettiğini fakat sendikanın seçimine itimadı olduğunu belirtmiş ve iki üç yıl denedikten sonra bursu süresiz devam ettirme kararı verebileceğini ilave ederek, şunları söylemiştir: “Türk gazetecilerinin meslek sevgisi ve cesaretlerine karşı hürmetim büyüktür. Zannınca siz bu mevzuda zirveye erişmiş durumdasınız (Eşel,2011: 158-159; Milliyet 24 Ocak 1960; Aktaran: Ulus, 24 Ocak 1960).

Gazeteciler Cemiyeti de IPI'in Türkiye'deki uygulamalarla ilgili protestolarını değerlendirerek, basın rejiminin değiştirilmesi amacıyla, Adnan Menderes'ten Altemur Kılıç aracılığıyla, Gazeteciler Cemiyeti'nin yönetim kurulu üyeleriyle görüşme talebi gelmiştir. Park Otel'de gerçekleştirilen görüşmeler olumlu bir havada geçmiş, hatta Başbakan A. Menderes, üç gün sonra iade-i ziyarete bulunarak, gazetecilerle cemiyette tekrar bir araya gelmiştir. Bu ikinci toplantıda, konuşma gazetecilerin mahkûmiyetleri konusuna gelmiş ve Ali İhsan Göğüş, Başbakana şunları ifade etmiştir:

Bugün ehramın (piramidin) tepesinde bulunuyorsunuz. Ve o ehramın etrafında kalabalık yığınlar, topluluklar... Bunların içerisinde sizi alkışlayanlar var ama arada bir size bağırarak çağıranlar da var. İktidardasınız. Onların ellerinde bir takım taşlar var, size fırlatıyorlar ama dedim iktidarda olanlara bu türlü bağışmalar, sataşmalar yapılması normaldir. Bunlar kanunları sertleştirmeye hiçbir zaman vesile olmamalı. Bu atılan taşlar bağışmalar çağrışmalar hiçbir zaman size ulaşmaz. Siz

siz'e ulaşıyor zannederek bundan bir ürküntü duyuyorsunuz. Eğer çok rahatsızsanız özür dileyerek biraz şakayla karışık bulunduğunuz yeri değiştirelim ben razıyım o bağırmalara çağırmalara". Göğüş, Başbakanın sözlerini gülerek karşıladığını belirtmiş ve konuşmasını şöyle devam ettirmiştir: "Nazilli'de bir gazete çıkıyor, kaymakama gider, belediye başkanına gider, bir de resmi ilan almak için basın ilan kurumuna gönderilir. Pulliam'ın yazısını yayımlamak ne tahkire uğrar ne de siz bir şey kaybedersiniz. Ama siz bu gazetenin sahibini mahkûm ettiğiniz zaman Milletlerarası Basın Enstitüsü harekete geçer. Türkiye'de basın hürriyeti elden gidiyor diye tüm dünyayı ayaklandırır, buna değer mi? Muhalefet sizin gazetecileri tevkif etmeniz karşısında susacak değil. Hiç yoktan yükseliyor memleketin tansiyonu.

Göğüş, Başbakanın sıkıntılı bir şekilde kendisini dinlediğini ve "Genç arkadaşım, konuşmanızdan çok faydalandım" dediğini belirtmiştir (2008, 85).

Adnan Menderes tutumunu dönem sonuna kadar aynı şekilde sürdürmüş, mahkûm olan gazeteciler ile ilgili beklenen af gelmemiş ve 27 Mayıs da ordunun yönetime el koyması ile birlikte kapatılan gazeteler açılmış ve mahkûm gazeteciler de salıverilmişlerdir.

Sonuç

Amerikalı gazeteci Eugene Pulliam, Türkiye ile ilgilenen, üzerinde yazılar yazan ve zaman zaman da Türkiye'yi ziyaret eden bir gazetecidir. Özellikle de İkinci Dünya Savaşı sonrası, Türk Amerikan ilişkilerinin yoğunlaşması ile birlikte, gazetecinin Türkiye ile ilgili bağlantıları daha da artmıştır. Yazarın, Türkiye'ye ilişkin yazılarının oldukça olumlu bir üslup içinde olduğu ve Türkiye'ye stratejik bir değer atfettiği ve bu nedenle de ülkenin içinde bulunduğu koşullarla yakından ilgilendiği bilinmektedir. DP'nin 1950'de iktidara gelişi ve yürüttüğü politika ve programların, Amerika'nın çıkarlarıyla örtüşmesi nedeniyle, gazetecinin Türkiye'ye olan güveni daha da perçinleşmiştir. Fakat işler uzun süre yolunda gitmemiş, 1954 ve daha da belirgin olarak, 1957'den itibaren ülkenin koşullarındaki kötü gidiş ve buna bağlı olan istikrarsızlık ve Türkiye'nin dünya kamuoyu nazarında puan kaybediyor olması Pulliam'ı da hareketlendirmiş ve olayları bir anlamda yerinde tespit etmek için Türkiye'ye gelmiştir. Bu yönüyle ülke imajını olumluya çevirme şansı olabilecek bu durum, ne yazık ki ülke idarecilerinin nezaketsizlikleri nedeniyle kötü kullanılmış, gazeteci ve eşi ülkeden olumsuz bir izlenim ile ayrılmışlardır. Bu durum bu noktada kalmamış, gazetecinin yazdığı yazılar, Türkiye'nin içinde bulunduğu koşulları dünya üzerinde tartışılır hale getirilmiştir. Pulliam yazıları ile dünya kamuoyunun dikkatini Türkiye üzerinde toplamış ve Menderes'in şahsı üzerinden ülkenin genel politikası ve özellikle de basın politikaları ciddi bir biçimde mercek altına alınmıştır. Özellikle de Türk basınının içinde bulunduğu baskı ortamına karşın halen cesurca davranabilmesi ve Pulliam'ın yazılarını sütunlarına taşıması ve bu nedenle de cezalandırılması Türkiye'yi ve basınına daha da konuşulur hale getirmiştir. İktidarı bu durum daha da gerginleştirmiş ve gerek ülke içinden, gerekse de dünya çapından gelen tepkilere, aynı sert üslupla yanıt vermiştir. İktidarın bu tutumu çözüm yollarının tıkanmasına ve yazılarda işaret edilen olası kötü akıbetin gerçekleşmesine daha zemin hazırlamış, fakat iktidar yapılan ikazları görmezden geldiği ve işaretleri okuyamadığı için mevcut sıkıntıları çözmeye karar verdiği dönemde iş işten geçmiş ve yönetimleri müdahaleye uğramıştır.

Kaynakça

- Ahmad, F. ve Turgay Ahmad B. (1976). *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi. 1945-1971.*(1.bs.). İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- "Amme Vicdanı ve Adalet" (15 Mart 1960). Ankara, *Forum*, 12, 144.3.
- Bağlum, K. (1991). *Anpolitik. 1945-1960.* Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Berker, Ş. N. (t.y.). *Demedim Mi Nazlı Yârim Ben Sana...*Ajans Türk Matbaası.
- Bortaçına, A. (2000). Kurşun yağmuru altında- Tutkulu Kalemşörlere, Erişim: 18 Temmuz 2000. <http://www.milliyet.com.tr>

- Burçak, R.S.(1998). *On Yılın Anıları (1950–1960)*. (1.bs.). Ankara: Nurol Matbaacılık.
- Çetin, C.(1991). *İşte Babîâli (Çuvaldızı Kendimize)*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Deke, P. P. (2009). Eugene Collins Pulliam, Class of 1910. Erişim: 26 Ekim 2009. [http:// www.godeko.org /Psi_Phi/ Ancestors_ E.C. Pulliam .htm](http://www.godeko.org/Psi_Phi/Ancestors_E.C.Pulliam.htm).
- Demirel, T. (2011). *Türkiye'nin Uzun On Yılı Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Demokrasi'nin 50. Yılı (1945-1995)*, Cilt 1, Aydın Kitaplar, Radikal, s. 5-360.
- Emre Kaya, A.E. (2009). *Cumhuriyet: Demokrat Parti (1950- 1960) Politikalarının Ele Alınış Biçimleri*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Eşel, G.(2011). Demokrat Parti Dönemin Türk Amerikan İlişkilerinde Basın Sansürü ve Pulliam Davası. Erişim: [http:// www.tubar.com.tr](http://www.tubar.com.tr), s.145-162.
- Göğüş, A.İ.(2008). *Hep İsmet Paşa'nın Yanında*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hür, A. (2008). İktidar Basının Uysal Olanını Sever, Erişim: <http://www.taraf.com.tr>.
- İnuğur, N. (1992). *Türk Basın Tarihi (1919-1989)*. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- Kabacalı, A.(1990). *Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü*. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti.
- Kabacalı, A.(1994). *Türk Basınında Demokrasi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Karaveli O.(2006). *Görgü Tanığı. Bir Gazetecinin 'Sıra Dışı' Anıları*. (3.bs.).İstanbul: Pergamon Yayınları.
- Koloğlu, O.(1993). *Türk Basını. Kuvayi Milliye'den Günümüze (70. Yılında Cumhuriyet Basını)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları..
- Öztürk Kay, S. (2008). İktidarlar Peçesinde Kıvranan Türk Basını- 7. Erişim: 13 Ekim 2008. <http://www.yenicaggazetesi.com.tr>.
- Özgentürk, N. (2008). *Cumhuriyetten Günümüze Basının Kısa Tarihi*. Ed. Melda Davran, Ali Sekmeç. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Pace, E. (1999). Eugene Pulliam Is Dead At 84, Publisher Opposed Mc Carthy, Erişim: 22 Ocak 1999. [http://: www.nytimes.com](http://www.nytimes.com).
- Pulur, H. (2011). Sanki İlk Oluyor. Erişim: 14 Mart 2011. [http:// www.gundem.milliyet.com.tr/sanki-ilk-oluyo-.../14.../default.htm](http://www.gundem.milliyet.com.tr/sanki-ilk-oluyo-.../14.../default.htm).
- “Amme Vicdanı ve Adalet” (15 Mart 1960). Ankara, Forum, C.12, 144.3.
- Sandalcı, E. G. (13 Nisan 1960), Umdukları ve Bulacakları, *Kim*, 2, 95, 10.
- Toklucu, M. (2007). Menderes Basına Karşı. Erişim: 14 Temmuz 2007. [http:// www.radikal.com. /tr](http://www.radikal.com.tr).
- Topuz, H. (2003). *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*. (2.bs.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yalman, A.E. (t.y.)“*Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*”.Cilt 4. İstanbul: Rey Yayınları.
- Yıldız , N. (1996), Demokrat Parti İktidarı (1950-1960) ve Basın, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 51, 1. 481-505. Erişim: [http:// www.dergiler.ankara.edu.tr](http://www.dergiler.ankara.edu.tr).

Gazeteler

Dünya, Milliyet, Ulus, Vatan gazetelerinin kopyaları, TBMM Mikro Film Arşivi'nden elde edilmiştir.